

Summary:

Svitlana Shepetyuk. HISTORICAL AND CULTURAL TOURIST RESOURCES AS A BASIS OF IVANO-FRANKIVSK REGION COGNITIVE TOURISM.

The characteristic of historical and cultural tourist resources with the aim of their usage in tourism is given in the article.

Key words: historical and cultural resources, tourism, types of tourism.

Надійшла 03.08.2008р.

УДК 911.3:379.85

Олена ПОБІГУН

ГРЯЗЬОВІ ВУЛКАНИ КРИМУ ЯК ОБ'ЄКТИ ГЕОТУРИЗМУ

Виникнення грязьових вулканів зумовлено особливостями геологічної будови та нафтогазоносністю Керченського півострова. Грязьові вулкани – це різні за формою природні конусоподібні утворення, з яких постійно або періодично викидаються на поверхню грязьові маси, горючі гази та тверді уламки, ззовні вони нагадують звичайні вулкани. Грязьові вулкани в Криму розташовані тільки на Керченському півострові. На Керченському півострові їх відомо близько 50 видів з відносними висотами до 50м.

Правда не всі ці вулкани діючі. Серед діючих, в свою чергу, є такі, які діють постійно, а є такі, які дають про себе знати з невеликими перервами, періодичні грязьові вулкани.

В складі сопкових грязей – кремнезем, глинозем, червоний залізняк, іони кальцію, магнію. Ці грязі використовуються для виготовлення керамзиту у лікувальних цілях. Найбільш цікаві грязьові сопки Керченського півострова необхідно зберегти як приклади сучасного розвитку рельєфу. З грязьовими і з залізородними відкладами Керченського півострова пов'язано багато рідкісних мінералів. Із більше двохсот мінеральних видів відомих в Криму, десять вперше були знайдені саме тут, на кримській землі. Багато грязьових вулканів є пам'ятками природи, які можуть бути об'єктами в туристичних турах. При насиченості ринку туристичних послуг новий напрям буде доречним і актуальним.

. В світі дуже розвинутий такий вид туризму як геологічний туризм. В Кракові виданий цілий каталог геологічних об'єктів Польщі, які використовують для туристичних маршрутів [1]. У нас подібних праць немає.

Саме грязьові вулкани з найдавніших часів привертати увагу геологів, їм присвятили свої роботи такі видатні учені як Н.І. Андрусов, В.І. Вернадський, К.А. Прокопова, Г.А. Личагіна та інші [2].

Зовні грязьові вулкани дуже подібні до справжніх, проте відрізняються від них значно меншими розмірами та продуктами виверження. Під час їх виверження викидаються глинисті породи, насичені водою й перетворені на грязь різної текучості. Залежно від причин виникнення грязьові вулкани можна поділити на: 1) пов'язані з виділенням горючих газів; 2) пов'язані з проявами магматичного вулканізму і зумовлені викидами магматичних газів.

Грязьові вулкани є досить широко поширеним геологічним явищем. Виверження починаються з вибуху газів в кратері, руйнування пробки кратера і надходження на поверхню потоків напіврідких грязьобрекцій. Одночасно з жерла вулкана викидаються тверді уламки порід, відбувається самозагорання вуглеводневих газів і над кратером з'являється полум'я. Його висота може досягати декількох сотень метрів. Маси грязьобрекцій, що містять велику кількість води, нафти, сірководню і розсіяних сульфідів, розтікаючись на площі, надбудовують старий конус. При цьому об'єми твердих викидів величезні. Виверження вулкана зазвичай триває декілька днів, супроводжується землетрусом, могутнім підземним гулом і розпадається на окремі фази, протягом яких переважають то одні, то інші продукти грязьовулканічної діяльності. Пізніше вулкан надовго затихає. На майданчику кратера

з'являються численні сальзи і грифони, що безперервно поставляють на поверхню рідку грязь, газ, воду, а іноді і нафту. Тут у кожного джерела, що пробивається на поверхню, відкладається маса щільних глинистих кірок, які нарощуючись, перетворюються на мініатюрну подібність вулкана. Такі сальзи розмірами не більше 2-3м заввишки зустрічаються в кратерах у величезних кількостях. Одночасно на схилах вулканічного конуса починається окислення і ерозія грязьовулканічних споруд. Сірі і зеленувато-сірі глини, що містять розсіяні сульфідні окислюються і перетворюються на бурі, червонувато-бурі породи, збагачені гідроксидами заліза і марганцю. Схили покриваються мережею глибоких ярів, радіально розташованих по відношенню до майданчика кратера; по них переміщуються як глибинні води вулканів, що поступають з грифонів і сальз, так і атмосферні опади, що тимчасово скупчуються в нерівностях рельєфу.

Таким чином, в грязьових вулканах постійно чергуються періоди виверження з періодами відносного спокою. У часі виверження різних грязьових вулканів відбуваються украй нерівномірно. Втім, цілком імовірно, що така нерівномірність грязьовулканічного процесу пояснюється неповнотою виконаних спостережень.

На території України грязьові вулкани є на Керченському півострові та прилеглий акваторії Азовського моря. В останні роки виявлені грязьові вулкани на захід та південь Севастополя в акваторії Чорного моря. Серед діючих грязьових вулканів виділяються з постійно спокійним режимом виверження та з активними викидами протягом кількох діб, що супроводжується вибухами та локальними землетрусами. Діючі грязьові вулкани пов'язані з зонами активного Південно-Азовського розлому. Активні вулкани виділяють пари ртуті, вміст якої в атмосферному повітрі під час виверження зростає на 1-2 порядки. Активізація грязьових вулканів у зоні Південно-Азовського розлому сприяє виникненню нових островів та мілин в акваторії Азовського моря та Керченської протоки [3].

У розвитку переважної більшості грязьових вулканів можна виразно розрізнити три стадії: 1) стадію формування грязьовулканічного вогнища, обумовлену особливостями розвитку елізійної системи; 2) стадію виверження грязьового вулкана, що в значній мірі відображає склад і умови залягання грязьовулканічного вогнища; 3) стадію пасивної грифонно-сальзової діяльності, видозмінюючі наслідки виверження грязьового вулкана, які готують наступне його виверження [4].

Грязьові вулкани зазвичай розташовані групами. Для використання в туристичних маршрутах можна запропонувати наступні найбільш значущі тектонічні об'єкти.

1. Найбільша в Криму група вулканів – Карадаг. Руїни двох старовинних вулканів складають особливий живописний гірський масив. Карадаг площею 25 км², розташований на березі Чорного моря між Коктебельською і Отузською долинами (у районі поселень Коктебель, Курортне і Щебетівка). Основними частинами Карадага є Береговий хребет довжиною 5 км (найвища точка Хоба-Тепе – 440м над рівнем моря) і уособлена Свята гора (577м), які складаються із різноманітних вулканічних порід і туфів [5].

2. Найбільший в Криму масив вивержених порід – Аюдаг. Масив виник близько 160 млн. років назад при входженні магми в піщано-глинисті породи. Не пробившись до поверхні, магма застигла під товщею осадових порід, утворивши магматичний діяпір – своєрідний купол "невдалого вулкана". За подальші мільйони років товща осадових порід, покриваючих діяпір, була розмита і магматичний купол оголився: його верхня частина заввишки більше 500м доступна для огляду. Аюдаг – ландшафтний заказник республіканського значення. Охороняються ландшафти р. Аюдаг, вкритої лісом (дуб пухнастий і дуб скельний) та рідколіссям (яловець високий, фісташка туполиста, сунічник дрібноплодий). У флористичному складі – понад 500 видів, серед них є рідкісні (анаграма тонколиста, чистець вузьколистий та ін.). 21 вид рослин та 16 видів тварин занесено до Червоної книги України. Збереглися археологічні пам'ятки середньовіччя – залишки оборонних та культових споруд VIII-XV ст.[6].

3. Найбільший грязьовий вулкан Криму – Джау-Тепе – знаходиться на Керченському півострові в 10км на південь від с. Ленінського. Це великий горб, припіднятий над рівниною на 60м з абсолютною відміткою вершини 119м. У нижній частині прорізаний багаточисленними ярами. Грязьовий вулкан складений шарами сопкових брекчій. Площина грязьовулканічних відкладів – 1,5 км², об'єм 55 млн. м³[7]. Активна діяльність Джау-Тепе зафіксована ще в середньовічних переказах. Катастрофічне виверження в кінці XVII в. знищило селище на схилі гори. Виверження в XVIII в. сформувало конус вулкана в нинішньому вигляді. Виверження 1914 р. були короткочасним, тривали всього 20 хвилин. Жителів селища розбудив сильний грім. На висоту до 40-60м з вулкана викидалися скупчення грязі розмірами в ріст людини. Виник грязьовий потік завдовжки 420-460 м, шириною 120 м і завтовшки до 2м. Над вулканом піднялися біла хмара пари і темний стовп диму. Температура грязі була +12-12,5°С при температурі повітря +16°С. На вершині сопки утворився провал завглибшки 4,5 і поперечником 40-50 м.

Виверження Джау-Тепе відбувалися також в 1925, 1927 і 1942 рр. У подальший час Джау-Тепе активності не проявляв.

4. Три заповідні грязьові сопки на північному сході Керченського півострова названі на честь видатних учених - геологів і географів, що багато років проводили дослідження в Криму. Всі вони відносяться до Булганацької групи. Кожна з сопок має свої особливості.

Андрусова сопка - її висота 5м, схили круті (30 – 50 градусів), на вершині знаходяться багаточисленні великі і малі грифони. Діаметр вершинної площі 150м. Найбільш високі грифони мають висоту 2 м. У деяких із них газами видавлюється густа грязь. Є пам'яткою природи місцевого значення.

Сопка Вернадського представляє собою озеро овальної форми розміром 2х3,5м, заповнене гряззю. Із декількох грифонів виділяється газ. Сопка Вернадського рясно виливає грязі з своєрідного грязьового "озерця". У міру висихання і вивітрювання грязь буріє і розтріскується, утворюючи обширні поля багатокутників, званих тут земляною чечевицею.

Обручева сопка – це вулкан розташований між двома верхівками Булганацької балки і підноситься над дном котловини до 15м. Вершина сопки ґрунтовно змінена земними роботами. На її поверхні розташовано декілька слабогазованих невеликих і три більш великих грифони. Два із них виділяють воду і газ, один – відносно густу грязь, що утворила конус [8]. Сопка Обручева, одна з найбільших на півострові, підноситься над місцевістю на 20 м. Сопкова грязь - брекчія – висихаючи, розтріскується і утворює своєрідні полігональні утворення.

Відвідування грязьових вулканів Кримської області зокрема Керченського півострова можливе у літній, весняний і осінній періоди року. Відвідування їх є досить небезпечним, адже ми не знаємо коли вулкани можуть проснутися, коли вони можуть дати про себе знати. Можна проводити екскурсійні маршрути по даним геооб'єктам, це досить цікаво, адже не кожний день людина може побачити такий витвір мистецтва. Проходити серед грязьових вулканів потрібно акуратно - можна по коліно потрапити в грязь. Але не більше того - ніхто з людей в грязьових вулканах ніколи не тонув.

Грязьові вулкани Криму цікаві ще з однієї точки зору, скажімо так, споживчої. У продуктах вулканічних вивержень присутній бор - сировина, що цінується не тільки в медицині, але і в сталеливарній промисловості (добавка бору в сталь додає їй особливу міцність).

Між іншим, до Великої Вітчизняної війни на місці одного з грязьових вулканів стояв борний завод, причому випаровували бор на газі, який викидав все той же вулкан. Німці під час окупації Керченського півострова цим заводом дуже цікавилися, навіть намагалися реанімувати його. А на Чокрацькому озері знову таки до Великої Вітчизняної була грязелікарня. Колись там діяв грязьовий вулкан, після згасання якого утворилися високоякісні лікувальна грязі і сірчано-водневі джерела – унікальне в лікувальному

відношенні поєднання.

Сьогодні Чокрацьке озеро забуте і покинуте, хоча тут можна було б побудувати лікувальний комплекс. Поки ж грязьові вулкани сприймаються лише як прикра перешкода - ні очисні споруди на цих болотах не можна побудувати (у радянські часи були такі спроби), ні для сільськогосподарських потреб пристосувати [8]. Насправді у нас в буквальному розумінні під ногами знаходиться скарб, яким ми просто не уміємо скористатися.

Можна сказати, що вулканічна діяльність відіграє і відіграла велику роль у житті нашої планети. Існують теорії, що першопочаток всього живого на Землі - вогонь вулканічних вивержень, отже якби не було б його, не було б і людей. Крім того, науці, яка вивчає її, невдалося вивідати всі секрети і таємниці. Але людство помалу відкриває їх. Оскільки розвивається техніка, то й з'являються нові засоби для дослідження вулканічних процесів. Освоюються методи визначення зв'язку вулканізму з іншими процесами та передвісниками вивержень (тварини), а також використання вулканічних дарів (родючі землі, корисні копалини, геотермальна енергія) для рекреаційних та інших цілей.

Література:

1. Katalog obiektów geoturystycznych w polsce. Krakow - 2006. – 250s.
2. *Лебединський В.И., Макаров Н.Н.* Вулканизм Горного Крыма. -1962. -280с.
3. *Шнюков Е.Ф., Гнатенко Г.И.* Грязевой вулканизм Керченсько-Таманського регіона. -1992. – 189с.
4. <http://www.crimea.edu/> - "Достопримечательности Крыма"
5. Історія міст і сіл Кримської області: Українська Радянська Енциклопедія /Редкол.: *В.Гладка* (Гол. ред.) та ін. -Київ, 1969. -910с.
6. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. /Редкол.: *М.Маринич* (відпов. ред.) та ін.- К.: "Українська Радянська Енциклопедія" ім. М.П.Бажана, 1989.- Т.1: А-Ж-416с.
7. *Шнюков Е.Ф., Гнатенко Г.И.* Грязевой вулканизм Керченсько-Таманського регіона. -1992. – 189с.
8. <http://www.crimea.org.ua/gvulkani.php> - Кримські грязьові вулкани.

Summary:

Olena Pobigun. MUD VOLCANO'S OF CRIMEA AS OBJECTS OF GEOTOURISM.

Possibility of the use of geological objects of Crimea is considered, namely mud volcano's, in tourist industry, including of them to the routes for expansion of market of tourist services.

Надійшла 07.11.2008р.

УДК 911.3: 33:338.48

Оксана РУНЦІВ

СТАН РИНКУ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МЕТОДИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринок туристських послуг, як окрема галузь економіки України, розвивається швидкими темпами. Проте кожен із регіональних ринків має свою специфіку, яка зумовлена місцевою туристичною пропозицією та наявним рівнем попиту на туристські послуги і товари. Вивчення роботи туристичних підприємств та особливостей туристичних потоків у Тернопільській області, дало можливість встановити ефективність функціонування регіонального ринку туристських послуг та визначити перспективи його розвитку.

Проблеми сучасного стану ринку туристичних послуг Тернопільської області розглянуті в працях Заставецького Т., Мариняка Я., Питуляка М., Лисевича М., але вважаємо за потрібне продовжити дані дослідження, доповнивши вивчення окремих галузей ринку турпослуг його комплексною характеристикою.

Таким чином, метою написання статті є висвітлення методів дослідження ринку туристичних послуг, опис туристичних потоків, діяльності ліцензованих турагентів та турсервісів, виявлення особливостей туристського споживання та туристської пропозиції в розрізі районів Тернопільської області.